

УДК 378:37.013
DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.281-284

Товканець Ганна Васи́лівна
доктор педагогічних наук, професор
кафедра теорії та методики початкової освіти
Мукачівський державний університет, м.Мукачево, Україна
tovkanec2017@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-6191-9569>

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ

Анотація. *Мета статті – обґрунтувати компетентнісний підхід в професійній підготовці як тенденцію сучасної європейської освіти. Використані методи наукового дослідження: аналіз наукової літератури і документальних джерел; теоретичне узагальнення, систематизація досліджень; групування; прогностичний. В статті обґрунтовано умови і завдання щодо впровадження компетентнісного підходу у професійній підготовці в європейському освітньому просторі. Визначено основні положення документів європейського рівня щодо навичок і ключових компетенцій конкурентоспроможного фахівця для сучасного ринку праці. Схарактеризовано ключові компетенції, до яких віднесли креативність, комунікацію, критичне мислення, допитливість, метапізнання; цифрова грамотність, ІТ-навички, навички використання технологій; базова читачка, медіа, інформаційна, фінансова, наукова, математична грамотність; навички міжкультурного спілкування, лідерські навички, глобальна усвідомленість; ініціативність, самостійність, відповідальність, адаптивність; предметні знання, інноваційне мислення.*

Ключові слова: компетентнісний підхід, європейський освітній простір, конкурентоспроможний фахівець, ключові компетенції.

Вступ. Освіта є необхідною умовою просування людства до інформаційно-ноосферної цивілізації. Комісія ЮНЕСКО у доповіді «Освіта: прихований скарб» наголошує на вирішальній ролі освіти не тільки у розвитку особистості протягом усього її життя, але також у розвитку всього суспільства. Сучасна освіта має насамперед долучити людину до світу науки, технології та інформації [7]. Зрозуміло, що основним аспектом на початку XXI століття є розвиток здатності особистості здійснювати будь-яку діяльність, як звичну, так і нову, з урахуванням органічної єдності знань, умінь, досвіду, відносин тощо, тобто формування компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, невирішеної раніше частини загальної проблеми. Проблеми розвитку компетенцій та компетентнісного підходу в освіті була предметом наукових розвідок різних авторів. Так, О. Ярова, розглядаючи проблему компетентнісної спрямованості змісту освіти в європейському освітньому просторі, звертає увагу на науково-методичний аспект, зазначаючи, що «компетентнісно базована освітня парадигма передбачає впровадження сучасних методів навчання й оцінювання академічної успішності здобувачів освіти, встановлення нових відносин між усіма стейкхолдерами, ефективне використання ІКТ, реалізацію інноваційних моделей управління освітою, що потребує часу та відповідних політичних рішень на національному, регіональному, локальному та шкільному рівнях» [3, с.243].

Дослідники наголошують, що відбір та індикатори розвитку компетенцій підпорядковані певним закономірностям, їх визначають з урахуванням таких умов: формування компетентностей є результатом взаємодії багатьох різноманітних чинників; сучасне життя вимагає від людини набуття певного набору, комплексу компетентностей, які називають ключовими; вибір ключових компетентностей має відбуватися на фундаментальному рівні з урахуванням світоглядних ідей суспільства й індивідуума та їх взаємодії; має враховуватися вплив культурного й інших контекстів; на відбір та ідентифікацію компетентностей впливають суб'єктивні чинники, пов'язані із самою

особистістю: вік, стать, соціальний статус та ін.; визначення та відбір ключових компетенцій потребує широкого обговорення серед фахівців та представників різних соціальних груп [2].

Наукові пошуки щодо компетентнісної парадигми в освіті відображено в колективній монографії «Компетентнісні індикатори стратегії «Європа-2020: здобутки і перспективи педагогічної освіти». Зокрема, наголошено на особливостях застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки педагога, розвитку цифрової компетентності вчителів у контексті сучасних освітніх реформ, професійного розвитку вчителів, варіативних і критеріальних підходів до професійно-педагогічної практики студентів у загальноосвітніх школах європейських країн та України. Окремий акцент зроблено на формуванні професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи у контексті вимог Концепції «Нова українська школа» [1, с.8].

У документі «Європейська довідкова система ключових компетентностей для навчання упродовж життя» ЄС визначив 8 ключових компетентностей (спілкування рідною мовою; спілкування іноземною мовою; математична компетентність і базові компетентності з науки та технологій; цифрова компетентність; уміння вчитися; міжособистісна, міжкультурна й соціальна компетентності та громадянська компетентність; ініціатива і підприємницька компетентність; культурна виразність), що скоординувало подальші трансформаційні процеси в національних системах освіти [8]. Водночас ми зосереджуємо увагу на компетентнісному підході в європейському освітньому просторі як тенденції сучасної освіти у розвитку особистості з урахуванням вимог XXI століття.

Мета статті: обґрунтувати компетентнісний підхід в професійній підготовці як тенденцію сучасної європейської освіти. Для з'ясування поставленої мети використано різні методи наукового дослідження: аналіз наукової літератури і документальних джерел – для визначення науково-теоретичного підґрунтя компетентнісного підходу як тенденції; теоретичне узагальнення, систематизація досліджень

– для обґрунтування умов реалізації компетентнісного підходу у освітній діяльності; групування – для структурування причин необхідності модернізації освіти; прогностичний – для виявлення педагогічних умов розвитку ключових компетенцій.

Виклад основного матеріалу. Однією з перших спроб щодо впровадження компетентнісного підходу став проект ОЕСР «Визначення та відбір компетентностей» (DeSeCo) (OECD 2005), в якому зазначається, що на початку XXI століття надзвичайно важливим є розвиток навичок та формування компетенцій, оскільки вони сприяють розвитку особистості, активізації індивідуальної участі у демократичних інститутах, становленню соціальної згуртованості, справедливості, зміцненню прав людини та автономії як противаги зростаючій глобальній нерівності можливостей і посиленню індивідуальної маргіналізації [5].

Аналіз досліджень та статистичних даних [6; 10; 13] уможливує визначити деякі особливості суспільного розвитку, що визначили необхідність модернізації освітнього європейського простору в контексті компетентнісного підходу:

1. Зростання соціальних та демографічних диспропорцій. На глобальному та національному рівні посилюється соціальна нерівність. Роботодавці потребують підготовлених трудових ресурсів, що змушує дорослих людей здійснювати навчання протягом усього життя.

2. Стрімка урбанізація, яка з однієї сторони, може сприяти підвищенню якості життя, а з іншої сторони – збільшує конкурентоспроможність на ринку праці.

3. Зміни економіки, глобальний дисбаланс ресурсів, дані як нова сировина, новий ресурс. Змінюється механізм створення та розподілу багатства. Велика кількість інформації змінює природу споживання та виробництва: збільшується обсяг реєстрованих даних, що використовуються для створення додаткової вартості. Поширюється розрив між розвиненими економіками, сконцентрованими на якості та технологіях, і ринками праці країн, що розвиваються, орієнтованими на кількісне зростання виробництва та сировину.

4. Конвергенція нових технологій: нано-, біо-, інформаційних та когнітивних. В рамках цих дисциплін, що розвивалися окремо, тепер проводяться спільні дослідження, розробка та виробництво нових продуктів. Нові технології впроваджуються в соціальні та технологічні системи (наприклад, змінюється логістика в охороні здоров'я та забезпеченні продовольчої безпеки) [10].

5. Нові технології можуть змусити людство переглянути етичні норми. Генна інженерія, трансплантація, репродуктивні технології, продовження життя та інші технології часто переходять межі загальноприйнятих етичних норм і вимагають їхнього перегляду [6; 13].

6. Змінюється модель взаємодії між державою та громадянами. У людей з'явилися нові інструменти, щоб без посередників взаємодіяти один з одним і бути незалежнішими від держав політично, економічно та технологічно. Це змінює нові функції держави, включаючи підтримку територіальної цілісності, забезпечення правопорядку, оподаткування, обіг грошей, створення суспільних благ тощо.

7. Радикально змінюється інститут сім'ї. Все менше дітей виховуються у повних сім'ях, у сім'ях з кількома поколіннями, сестрами та братами. Ці та інші глобальні факти та виклики – зміна клімату, виснаження природних ресурсів, зниження біорізноманіття, загроза безпеці та ін. – вимагають дій та ко-

ординації на глобальному рівні та змушують освіту змінюватися.

Відповідно, все це вимагає серйозного перегляду того, що вважалося обов'язковим загальним знанням ще у XX столітті. Для освіти це означає, що підвищується базовий поріг функціональної грамотності, необхідний для успішного функціонування людини в суспільстві та економіці.

У «Прогнозі розвитку навичок» ОЕСР (OECD 2017) йдеться про можливості та виклики, пов'язані з глобалізацією. Глобалізація та наростання взаємозв'язків в економіці дозволяють людям з різних країн робити внесок у проєктування, створення, маркетинг та продаж продукту. Більше компаній стають транснаціональними. Різноманітність робочої сили вимагає нових соціальних навичок для спілкування, співпраці, колективного вирішення завдань та досягнення цілей. Ці крос-функціональні навички передбачають співпрацю, соціальну та культурну поінформованість, навичок управління людьми, гнучкість, емпатію та комунікативні здібності, включаючи активне слухання [9; 13].

Ємне узагальнення вимог до сучасного продуктивного працівника та громадянина можна знайти у доповіді ЮНЕСКО [12] – це: креативність, комунікація, критичне мислення, допитливість, метапізнання; цифрова грамотність, ІТ-навички, навички використання технологій; базова читачька, медіа, інформаційна, фінансова, наукова, математична грамотність; навички міжкультурного спілкування, лідерські навички, глобальна усвідомленість; ініціативність, самостійність, завзятість, відповідальність, адаптивність; предметні знання, інноваційне мислення.

Скорочення частки рутинної праці означає необхідність розвивати мислення та комунікативні навички вже у школі. Важливість навичок самоорганізації, уміння співпрацювати, спільно вирішувати завдання, приймати рішення стала підкреслюватися не лише у зв'язку з якостями дорослої робочої сили, а й у зв'язку із бажаними якостями випускників закладів загальної середньої освіти.

Новим викликом освіти стала зростаюча невизначеність щодо майбутнього. Шкільна освіта і професійна підготовка стають лише ступенем у житті людини і мають навчити вчитися та адаптуватися до нових обставин.

Індустріальна модель потребувала старанних працівників, які вмюють підпорядковуватися та які виконували передбачувані завдання. У сучасному світі необхідно вирішувати інші завдання. Жити в нестабільному світі – значить вирішувати безліч незайомих завдань в умовах множини, нечітких і різко мінливих цілей та обставин [8].

Єдина загальновизнана модель освіти на основі компетентнісного підходу поки що не сформована. Проте очевидно, що реформування спрямоване на системну трансформацію педагогічних практик та оцінки результатів навчання, а не на перегляд знань, що втратили актуальність, або розробку нових навчальних курсів. Одночасно у площині змісту освіти варто орієнтуватися на структурування дисциплінарного знання: необхідно зняти проблему навантаження, а також забезпечити стійкість основного каркасу навчальної програми та при цьому передбачити можливість для гнучких оперативних коректив у швидко змінюваному світі.

Досвід європейських країн та міжнародної освітньої спільноти [8; 11; 12] дає підстави визначити загальні напрями реалізації завдань компетентнісного підходу у різних освітніх системах: розробка програм підготовки здобувачів освіти до роботи, освіти, жит-

тя після закінчення школи, в основі яких формування професійних та «загальних» навичок, умінь застосовувати знання; цілеспрямований розвиток освітніх ініціатив: розширення можливостей для проходження стажувань, практичного навчання в проєктах та отримання досвіду в рамках місцевих об'єднань і громад; набуття навичок самостійної роботи з цифровими ресурсами; надання підприємницьких можливостей у рамках формальної та неформальної освіти; забезпечення цифрової грамотності; широке використання технології змішаного навчання, розгляд можливостей автоматизованого навчання; спрямування уваги громадськості і управлінців на розвиток та підтримку навичок спілкування та співпраці; глибокий аналіз даних про успішність здобувачів освіти у соціальному та культурному контексті для розробки політики рівних освітніх можливостей; приведення програми підготовки та професійного розвитку фахівців у відповідність до навичок, яких

вимагає суспільство XXI століття; впровадження колективних форм освітнього процесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, компетентнісний підхід стає основною тенденцією сучасної європейської освіти щодо професійної підготовки. Для конкурентоспроможного фахівця ключовими компетенціями стають поліфункціональність знань, що спрямовує на розв'язання проблеми в різних сферах особистого й суспільного життя, надпредметність і міждисциплінарність, багатовимірність, розвиток логічного, творчого та критичного мислення, самопізнання та формування адекватної самооцінки тощо. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні організаційно-педагогічних умов розвитку здібностей, навчальних та інноваційних навичок педагогів, які повинні давати здобувачам освіти базові знання, формувати в них предметні навички і вміння, виховувати й розвивати.

Список використаної літератури

1. Компетентнісні індикатори стратегії «Європа 2020»: здобутки і перспективи педагогічної освіти: монографія / Г.В.Товканець та колектив авторів. Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2020. 336 с.
2. Щекатунова Д. Реалізація компетентнісного підходу у вимірі сьогодення. Матеріали науково-практичної інтернет-конференції «Інноваційний освітній простір ліцею: від простого до складного, від ідеї до практики» (м.Київ, 21 жовтня 2019 р.). URL: <http://klovsky77.com.ua/naukova-robota/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9.html> (дата звернення: 02.11.2021)
3. Ярова О.Б. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу (кінець XX – початок XXI ст.): монографія. Київ: Педагогічна думка, 2018. 410 с.
4. Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. The European Commission works with EU Member States to promote key competences, knowledge and perspectives facilitating lifelong learning. URL: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/swd-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf> (дата звернення: 10.01.2022)
5. Definition and Selection of Competencies (DeSeCo). URL: <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/definitionandselectionofcompetenciesdeseco.htm>
6. EU Parliament. What if technologies challenged our ethical norms? Scientific Foresight: What is? / European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2018\)624246](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2018)624246) (дата звернення: 04.10.2021)
7. Key Competencies. A developing concept in general compulsory education. Brussels: Eurydice. The information network on education in Europe, 2002. 28 p.
8. Key Competences for Lifelong Learning. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. 12 p.
9. OECD Skills Outlook. Skills and Global Value Chains. Paris: OECD Publishing. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264273351-en> (дата звернення: 10.10.2021)
10. Roco M., Bainbridge W. Converging Technologies for Improving Human Performance. Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology and Cognitive Science. Arlington: Kluwer Academic Publishers, 2003. 468 p.
11. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum, 2017. 171 p.
12. Marope M., Griffin P., Gallagher C. Future Competences and the Future of Curriculum. URL: <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/resources/future-competences-and-the-future-of-curriculum.pdf?fbclid=IwAR1Y3Ac0dNpHqle02-OwYQ-beAZfwEHJ3PwnbUZa8TXIa-PZQPTrMjnhU> (дата звернення: 14.10.2021)
13. Philbeck Th., Davis N., Engtoft Larsen A. M. Values, Ethics and Innovation: Rethinking Technological Development in the Fourth Industrial Revolution. Geneva: WEF. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_WP_Values_Ethics_Innovation_2018.pdf (дата звернення: 14.10.2021)

References

1. Tovkanets, H.V. (Ed.). (2020). *Kompetentnisni indykatory stratehii «levropa 2020»: zdobutky i perspektyvy pedahohichnoi osvity* [Competence indicators of the strategy «Europe 2020»: achievements and prospects of pedagogical education. Publishing Office of Mukachevo State University. [in Ukrainian].
2. Shechekatunova, D. (2019). Realizatsiia kompetentnisnoho pidkhodu u vymiri sohodennia [Implementation of the competency approach in the dimension of today]. *Proceedings of scientific-practical Internet conference "Innovative educational space of the lyceum: from simple to complex, from idea to practice"* (october 21, 2019). <http://klovsky77.com.ua/naukova-robota/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9.html> [in Ukrainian].
3. Iarova, O.B. (2018). *Tendentsii rozvytku pochatkovoї osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu (kinets XX – pochatok XXI st.)* [Trends in the development of primary education in the European Union (late XX – early XXI century)]. Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].
4. Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. URL: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/swd-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>
5. Definition and Selection of Competencies (DeSeCo). <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/definitionandselectionofcompetenciesdeseco.htm>
6. EU Parliament (2018). What if technologies challenged our ethical norms? Scientific Foresight: What is? / European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2018\)624246](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2018)624246)
7. Key Competencies. (2002) A developing concept in general compulsory education. Eurydice. The information network on education in Europe.
8. Key Competences for Lifelong Learning. (2007). Office for Official Publications of the European Communities.
9. OECD Skills Outlook. (2017). Skills and Global Value Chains. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264273351-en>
10. Roco, M., & Bainbridge, W. (Eds.) (2003). *Converging Technologies for Improving Human Performance. Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology and Cognitive Science*. Kluwer Academic Publishers.
11. Schwab, K. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*. WEF.

12. Marope, M., Griffin, P., & Gallagher, C. (2017). *Future Competences and the Future of Curriculum*. http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/resources/future_competences_and_the_future_of_curriculum.pdf?fbclid=IwAR1Y3Ac0dNgpHqle02-OwYQ-b-eAZfwEHJ3PwnbUZa8TXIa-PZQpTrMjnhU
13. Philbeck, Th., Davis, N., & Engtoft Larsen, A.M. (2018). *Values, Ethics and Innovation: Rethinking Technological Development in the Fourth Industrial Revolution*. WEF. https://www3.weforum.org/docs/WEF_WP_Values_Ethics_Innovation_2018.pdf

Стаття надійшла до редакції 03.02.2022 р.

Стаття прийнята до друку 08.02.2022 р.

Tovkanets Anna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Theory and Methods of Primary Education
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

COMPETENCE-BASED APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING AS A TREND OF MODERN EUROPEAN EDUCATION

Abstract. The article substantiates the conditions and tasks for the implementation of the competence-based approach in the vocational training in the European educational space. Methods of scientific research applied: analysis of scientific literature and documentary sources – to determine the scientific and theoretical basis of the competency approach as a trend; theoretical generalization, systematization of research – to justify the conditions for the implementation of the competence approach in educational activities; grouping – to structure the reasons for the need to modernize education; prognostic – to identify pedagogical conditions for the development of key competencies. The main provisions of European level documents on the skills and key competencies of a competitive specialist for the modern labor market are identified. The key competencies characterized include: creativity, communication, critical thinking, curiosity, metacognition; digital literacy, IT skills, technology skills; basic reading, media, information, financial, scientific, mathematical literacy; intercultural communication skills, leadership skills, global awareness; initiative, independence, perseverance, responsibility, adaptability; subject knowledge, engineering and innovative thinking and understanding of natural sciences. It is revealed that the reform of European education is aimed at the systematic transformation of pedagogical practices and assessment of learning outcomes, the structuring of disciplinary knowledge and ensuring the sustainability of the core curriculum, providing opportunities for flexible operational adjustments against a changing world. The general directions of realization of tasks of the competence approach are defined: development of programs of preparation of applicants for work, education, life after graduation based on the formation of professional and "general" skills, abilities to apply knowledge; purposeful development of educational initiatives: expanding opportunities for internships, practical training in projects and gaining experience in local associations and communities; acquisition of skills of independent work with digital resources; providing entrepreneurial opportunities in formal and non-formal education; ensuring digital literacy; extensive use of blended learning technology, consideration of automated learning opportunities; directing the attention of the public and managers to the development and maintenance of communication and cooperation skills; in-depth analysis of data on the success of students in the social and cultural context to develop a policy of equal educational opportunities; aligning the teacher training and professional development program with the skills required by the 21st century society.

Key words: competence-based approach, European educational space, competitive specialist, key competencies.